

דפי עיון

במפרשים

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:
"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858, ד.ג. שדה-גת * טל': 08-8581440 * פקס: 08-8503835

שנת תשס"ו

פרשת כי תצא

א. ספורנו עם פירוש הרב י. קופרמן.

פרק כא' פסוקים טו, טז:

(טו) פִּי תִהְיֶינָה לְאִישׁ שְׂמֵי נָשִׁים. אַחַר

נִצְחָן הַמִּלְחָמָה³¹, דָּבַר בְּעִנְיֵי בְנֵי

הַמִּדְיָנָה³², וְהֵם עֲסָקֵי הַנָּשִׁים וְהַבָּנִים³³

(להלן טו-כג), וְהַמְקַנָּה (כב, א ד), וְהַתְּכַשִּׁיטִים

(שם ה), וְהַצִּיד (שם ו) וְהַבְּנִין (שם ח).

וְעַבְדֹת הָאֲדָמָה (שם ט יב).

(טז) לֹא יוּכַל לְכַבֵּר אֶת בֶּן הָאֲהוּבָה

עַל-פְּנֵי בֶן הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר. לֹא יַעֲבִיר

הַבְּכוּרָה מִן הַבֶּן בְּשִׁבְלֵי שְׂנֵאת זֹו או

אֲהַבֵּת זֹו³⁴. אָבֵל אִם יַעֲשֶׂה זֶה בְּסִפְת

רִשְׁעָת³⁵ הַבֶּן הַבְּכֹר, אִזְ רְאוּי לְהַעֲבִיר.

כְּאֶמְרָם ז"ל: אִם לֹא הָיָה נוֹהֵג בְּשׂוֹרָה,

זְכוּר לְטוֹב³⁶ (בבא בתרא קלג, כ)

וְכֵן נִרְאָה שְׂעֵשֶׂה יַעֲקֹב אָבִינוּ,

כְּאֶמְרוּ³⁷: "וּבְחַלְלוּ יְצוּעֵי אָבִינוּ נִתְּנָה

בְּכִרְתּוֹ לְבָנֵי יוֹסֵף בֶּן-יִשְׂרָאֵל"³⁸

(דברי-הימים א ה, א).

טז

31. כדרכו של רבינו בסמיכות פרשיות, כאשר

מעביר אותנו מתחילת הפרשה ועד אחרי פרשת

הציצית (כב, יב). בפרק כב, יג מתחילה סדרה חדשה

של הלכות, שרבינו יגידר בהגיענו שם. גם כאן

(כמו שהראינו לדעת בפרשת קדושים בחומש

ויקרא, עיין שם) שונה דרכו של רבינו מזו של

רש"י. רש"י דורש סמיכות פרשיות כדי ללמד

מוסר השכל (אם נשאה, סופו להיות שונאה...

וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה, לכך נסמכו

פרשיות הללו, פסוק יא), וזאת בהתאם למגמתו

החינוכית של רש"י בפירושו (והשוה, למא נסמכה

פרשת הנזיר לפרשת הסוטה, לומר לך שכל הרואה

סוטה בקלקולה, יזיר עצמו מן היין, שהוא מביא

לידי ניאוף) - במדבר ו, ב).

לעומת זאת אין

רבינו עומד תמיד על קשר סיבתי בין הענינים

השונים, אלא על קשר עניני, הנותן את הרציונאל

ליסידור החומרי, הנראה לנו כבלתי מובן במבט

הראשון. 32. כלומר, בעניני חברה. 33. נראה

שרבינו יכלול את "חטא משפט מות, על פי שיטת

רש"י שהוא הבן סורר ומורה שחסו עליו.

טז

34. מפירוש רבינו לפסוקנו נראה שאין הוא מפרש

את הכתובים על משקל 'דבר הכתוב בהוה'

("אהובה ו"שנואה"), כאשר העיקרון המחייב

הוא איסור העברת נחלה מכן לכן - תהא הסיבה

אשר תהא (ואמנם נפסק להלכה - עיין רמב"ם

להלן). 35. אהבה או שנאה הן מושגים

סובייקטיביים. לעומתן, 'רשעה' היא מושג

אובייקטיבי, והוא כן יכול להצדיק העברת נחלה

('ראוי להעביר'). 36. משנה: הכותב את נכסיו

לאחרים, והניח את בניו, מעשה שעשה עשה,

אלא שאין רוח חכמים נוחה הימנו (רשב"ם: אין

לחכמים נחת רוח כמעשיו, אלא חרון אף גורם

להם, שכועסים עליו דקא עקר נחלה דאורייתא).

רשב"ג אומר: אם לא היו בניו נוהגים כשורה -

זכור לטוב. גמרא: ...דאמר ליה שמואל לרב

יהודה, שינא, לא תיהוי בי עכוורי אחסנתא

(רשב"ם: מקום שמעביר האב נחלה מן הראוי

לה, ואפילו להרבות לאחד ולמעט לאחד), ואפילו

מברא בישא לברא טבא, וכל שכן מברא לברתא

(עכ"ל). רמב"ם הלי נחלות ו, א. אין אדם יכול

להוריש למי שאינו ראוי ליורשו ולא לעקר

הירושה מן היורש, אף על פי שזה ממון הוא...

לפיכך האומר: בני בכורי לא יטול פי שניים,

איש פלוני בני לא יירש עם אחיו, לא אמר כלום...

אם אמר:

21...

כי תצא

התורה רק לישב המקרא – יהיה כהלכה או שלא כהלכה. ונראה, כפי שביארנו, שהגיע את רבינו לפרש כך, משום שפשוטו של מקרא חוזר ושונה "אהובה" ו"שנואה", משמע שדוקא בהא תלייא מילתא, ולכן אם בנתון אוביקטיבי מדובר, אין הדין חל. 37. "ובני ראובן בכור ישראל, כי הוא הבכור, ובחללו". 38. "ולא להתיחש לבכורה, כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו, והבכורה ליוסף" (פסוק ב).

בכור יירש כפשוטו, או שאמר: לא יירש פי שניים עם אחיו, לא אמר כלום, שנאמר "לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור, כי את הבכור בן השנואה יכיר" (עכ"ל). הרי שרבינו מפרש את הכתוב שלא אליבא דהלכתא, באשר נפסקה ההלכה נגד רשב"ג. מעין זה אמנם מצינו אצל כל גדולי הראשונים, אשר פירשו את המקראות על פי פשוטו של מקרא, וכבר כתב על זה הרא"ם (משפטים כב, ח) ...ולכן יחייב ליבר שהמפרשים כולם לא יכוזבו בפירוש

אלוה

1. מה מדריך את פרשנו בקואו לפרש את פסוק טו'?
2. כמה הוא מפרש רש"י עקרונות ומצעות?
3. כמה שונה אהבה ושנאה לצומת רש"י ומה מסקנת פרשנו לכך?
4. פרשנו מפרש כאן – כמו במקומות נוספים – את פירושו לפסוק מפלי להתחשב בהלכה למצעה שנקבעה. כמה פירושו כאן סוטה מן הדין?
5. מה מותר ומה אסור ומתי אין דעת חכמים נוחה מן האוריש?
6. כמה מסייעת לו הדומא של יצק?

* * *

ב. תוספת ברכה. זהיה ביום הנחילו את בניו את אשר יהיה לו (כ"א ט"ז) ובפסוק הבא בענין ירושת הבכור כתיב, לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו, ולא בכל אשר יהיה לו. וההבדל בין הלשונות "יהיה" ו"ימצא" הוא, כי "יהיה" מורה גם על מה שיתחדש בהירושה לאחר מיתת האב טרם שחלקו, כגון אם השביחו היורשים את השדות בזריעות ובנטיעות וכדומה, ויחלקו היורשים ביניהם גם את השבתה או למשל, אם מת אחד מן היורשים בלא בנים ועבר חלק ירושתו לשאר הבנים, יקחו בו חלק כחלק.

אבל הלשון "ימצא" מורה רק מה שימצא לעין בשעת מיתת האב, ולא במה שיתחדש אחרי כן, כבאופנים שציירנו, ובהם אין הבכור נוטל פי שנים, כי אם חלק שוה עם שאר האחים. ולזה כיונה התורה במה שכתבה בענין סתם ירושה: ביום הנחילו את בניו, את אשר יהיה לו, ובבכור – לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו. ובחז"ל נקרא המציאות דכעת בשם "מוחזק" והבאות בשם "ראוי" (כלומר, ראוי לבא), ואמרו, "אין הבכור נוטל פי שנים בראוי כבמוחזק" (ב"ב קי"ט א').

אלוה

1. קרא את הפסוקים ותנסה להבינם כפשוטם כפי שנראה לך.
2. פרשנו מחיין בשנינו בלשון, איך הוא מסביר זאת?
3. מה בדיוק הדין?
4. התוכל להסביר את המושגים "מוחזק וראוי" לפי זה?

* * *

(ה) לא יהיה כלי גבר על אשה, לפי שדנו גנאי ופריצות, ולכך לא נטלת יעל חרב או חנית אלא המסבת והיתד למחץ רמת סיסרא³³. ונסמכה פרישה זו כאן לפי ידבר למעלה בעניני מלחמה ואשה לא נבראת רק להקים זרע, ואם תצא למלחמה תרגיל את עצמה לדידי ונות, וכן אם ילבש גבר כלי אשה³⁴.

חזקוני

פרק כ"ב פסוק ה'

אלוה

1. מה מטריך את פרשנו בקואו לפרש פסוק זה?
2. מה ה"ראיה" מוצף?
3. איך הוא מאכר את סמיכות הפסוקים?

* * *

31

פרק כב' פסוק יח:

כי תצא

אָדָּה קָשָׁה לִי, "וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ", וְכָל הַבָּנִים הָיָה לוֹ לֹמֵר, כִּי אֵין צָרָךְ לַפְּחַד זֶה כִּי אִם לַבָּנִים. וּבִסְפֵר הַזֶּה דָּרַשׁ פֶּרֶשֶׁה זֶה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְאֵנִי אוֹמֵר שְׂאִין צָרָךְ בְּזֶה, כִּי גַם מִפְּשׁוּטָה שֶׁל הַפֶּרֶשֶׁה יֵשׁ מוֹסֵר נִפְלֵא לְכָל יִשְׂרָאֵל, שְׁנִקְרָאוּ בָּנִים לְאֵל חַי, וַיֵּשׁ לְחוּשׁ שִׁסְמְכוּ עַל זֶה, וַיֹּאמְרוּ: מֵאַחַר שְׁאַנְחָנוּ בְּנֵינוּ, אִם כֵּן וְדַאי אִם יִהְיוּ בָּנִים סוֹרְרִים לֹא יִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב, וַיִּרְחַם עֲלֵיהֶם כְּרַחֵם אָב עַל בָּנָיו, וַיּוֹתֵר לָהֶם כְּדָרָךְ שֶׁהָאֵב מוֹתֵר לַבְּנוֹ, וַיֹּאמְרוּ הַקְּב"ה וַתְּרַן. וְכֵן אָמַר מִשֶּׁה: "בְּנֵינוּ מוֹמְסִים" (דְּבָרִים לַכֹּהֵן), רְצָה לֹמֵר: מִה שֶׁקָּרָאִים "בְּנֵינוּ", זֶהוּ "מוֹמְסִים", כִּי סְמְכוּ עַל זֶה וַעֲשׂוּ עֲבֵרוֹת חֲבִילוֹת חֲבִילוֹת, וּבִטְחוּ בְּאַבְיָהֶם שֶׁלֹּא יִמְסְרֵם בְּיַד מִדַּת הַדִּין. עַל כֵּן כְּתוּבָה הַתּוֹרָה שֶׁהַדִּין דִּין אֱמֶת, שְׁאַפְלוּ הָאֵב חֲזֵב לְהַבִּיא אֶת בְּנוֹ לְבֵית דִּין וּלְמוֹסְרוֹ לְמִיתָה, וְעַל יָדֵי זֶה יִשְׁמְעוּ פֶּרֶשֶׁה זֶה כָּל יִשְׂרָאֵל וַיִּירָאוּ אֶת ה', וְלֹא יִסְמְכוּ עַל מִה שֶׁקָּרָאִים בָּנִים, כִּי גַם בְּבֵית דִּין שְׁלֵמְטָה חֲזֵב הָאֵב לְמָסֵר אֶת בְּנוֹ לְבֵית דִּין, וְכֵן הַדִּין גַּם בְּבֵית דִּין שְׁלֵמְעָלָה.

וַיִּחַן כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה. אָמְרוּ רַז"ל: בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה לֹא הָיָה וְלֹא יִהְיֶה, וְלִמָּה נִכְתָּב בַּתּוֹרָה? אֲלֵא דָרַשׁ וְקָבַל שְׂכָר (סְנֵהרִין ע"א). וּמִכָּל מְקוֹם חָל עֲלֵינוּ חוֹבַת בְּאוּר דְּבָר זֶה, לָמָּה כְּתוּבָה תּוֹרָה דְּבָר שְׂאִינוּ בְּנִמְצָא כָּלל. גַּם יֵשׁ לְהַתְּבוּנָה בְּמָה שְׁנֹאמַר כָּאֵן: "וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּירָאוּ", יוֹתֵר מִבְּשָׂאֵר מִצְוֹת פֶּרֶטִיּוֹת. וְעוֹד, לָמָּה לֹא נֹאמַר כָּאֵן 'וְלֹא יִזְדוֹן עוֹד', כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּפֶרֶשֶׁת שְׁפָטִים (לְעִיל יו"ג). וְאוּלַי טַעְמוֹ שֶׁל דְּבָר, לְפִי שֶׁבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֵה לֹא הָיָה וְלֹא יִהְיֶה, וְלֹא נִכְתָּבָה הַפֶּרֶשֶׁה כִּי אִם כִּדֵּי שִׁישְׁמְעוּ הַבָּנִים "וַיִּירָאוּ", וְלֹא יַעֲשׂוּ כְּדָבָר הַזֶּה. וְיֵמָּה שְׁאָמַר: "וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ", הִינּוּ שִׁישְׁמְעוּ פֶּרֶשֶׁה זֶה וּמִשְׁפָּט הַכְּתוּב בָּהּ, וַיִּירָאוּ הַבָּנִים מִלְּמִרוֹת עֵינֵי כְּבוֹדֵם שֶׁל אָב וְאֵם. וְלִכְךָ לֹא נֹאמַר 'וְלֹא יִזְדוֹן עוֹד', כִּי לְשׁוֹן 'עוֹד' מוֹרָה עַל דְּבָר הַנַּעֲשֶׂה כְּבָר, שֶׁלֹּא יִהְיֶה נַעֲשֶׂה עוֹד, וְזֶה אֵינוֹ, שֶׁהָרִי בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה לֹא הָיָה דְּבָרִים מְעוּלִים, וְלֹא נִכְתָּבָה פֶּרֶשֶׁה זֶה כִּי אִם לְהַפִּיל אִימָתָה וּפְחַד עַל הַבָּנִים.

שאלות

1. עַם סְרַשְׁנָנוּ מִתּוֹדָד עַם הַקּוֹשֵׁי הַיְדוּצִים, אִיךָ הוּא מְסַבֵּר זֹאת?
2. לָמָּה לֹא כְּתוּב "וְלֹא יִזְדוֹן עוֹד" וְיֵמָּה זֶה מְלֻמָּד?
3. לָמָּה "כָּל יִשְׂרָאֵל" וְלֹא הַבָּנִים בִּלְבַד?
4. מִה הַבְּצִיָּה עַם יַחֲסֵי הַקְּב"ה-יִשְׂרָאֵל בְּקִשְׁר לֵאמֹת וּמָנִים וְיֵמָּה הַסְכָּנָה בַּכֶּךָ?
5. לָמָּה כָּכָל זֹאת נִכְתָּב דִּין זֶה בַּתּוֹרָה?

ה. המשתדל.

פרק כג' פסוק טז: [בדין] יֵאָדָּם עֲבָדֵי אֵל אֲדֹמִי. אֵין יִשְׂרָאֵל כִּי יִהְיֶה בִּי יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּירָאוּ יֵהָב כְּבֵן חוֹרֵן. אֲבָר יֵשׁ כָּאֵן יוֹתֵר חֲסִידִים, אֲבָר זֶה שִׁישְׁמְעוּ סְמֵחִים וְיִירָאוּ חֲסִידֵי הַדָּבָר. הַנֵּה עֲבָדֵי יִשְׂרָאֵל. אֲבָרָה שְׁעָרֵי יִשְׂרָאֵל, מִסְפָּרָם עֲשָׂרִים וְשֵׁשׁ. וְעַל הַדָּבָר אֵיךְ אֵינוֹנוּ הֵם יִשְׂרָאֵל כִּי הֵיוּ בְּיַעֲקֹב יִשְׂרָאֵל בְּנֵינוּ.

שאלות

1. מִה מְטַרֵיד אֵת סְרַשְׁנָנוּ וְאִיךָ הוּא צוֹנֵה עַל כֶּךָ?
2. לָמָּה יֵשׁ כָּאֵן מִיַּד הַרְחִמִים וְלֹא דִין?
3. לָמָּה חֲשׂוֹב לוֹ לְהַדְגִּים כִּי הַמְדוּסֵר בִּי"עוֹד זֶר" וְלֹא בִיהוּדֵי מְקוֹמֵי?

